

Nemət VEYSƏLLİ,
**Azərbaycan Dövlət Rəssam-
lıq Akademiyası, redaktor**

(əvvəli ötən saylarımızda)

... Nə etməli, 52 yaşında mən də bu özümləşməni, bu mərhələni keçməliydim. Sözsüz, bu prosesdə üç il sabiq Sovet ordusu sıralarında qulluq etməyim də dadıma çatdı.

Haradasa belə bir ifadə eşitmişəm, deyirlər, jurnalistika gözəl sənətdi, bircə bu yazmaq məsələsi olmaya. Uzun illər bölgə müxbiri işləmiş dostlarımdan birinin dediyi kimi, "bölgə müxbiri ştatı jurnalistikanın şahıdır, şah sənətidir". Müəyyən mənada redaksiyadan, baş redaktordan asılılığın olsa da, çalışdığım mətbu orqanın ümumi ideyasına, prinsiplərinə əməl etsən də, hər halda gözdən-qulaqdan uzaqdasan, hərəkətlərini, gündəlik iş rejimini özün müəyyənləyirsən. Hərbi bölgə müxbiri şəhərdə, Bakıda - bir sözlə, redaksiyada qoyub gələn zabit dostlarıyla müqayisədə azadlığı, sərbəstliyi daha çoxdu. Amma bu azadlığın işində, sözün həqiqi mənasında faciə və kədərli notlar daha kifayət qədərdir. Qəlpə yarısındanmı, snayper gülləsindənmi beş-on addımlığında can verən əsgərin, zabitin saralmış sifətinə, son əzablarına baxmaq - dünyanın ən böyük işgəncəsi, əzabıdır. Bölgə müxbirinin bayaq sadaladığım imtiyazları ilə yanaşı, təəssüf ki, belə halları da yaşayır.

94-cü illərdə Füzuli bölgəsində uğurlarımla yanaşı, itkilərimiz də kifayət qədərdir. Əhmədliyə bir az bəri, asfalt yolun Qobu Dilayardaya dönməyən dayanacaqda səyyar hərbi tibb məntəqəsi yaradılmışdı. Tibb personalı "təcili yardım" maşınları ilə cəbhədən gətirilən ağır yaralıları, şəhid olmuş hərbiçiləri burada qəbul edirdilər, qruplaşdırırdılar. Yaralı və şəhidlərimizin sayı o qədər çox idi ki, onların ad və soyadlarını xüsusi tibb jurnalında qeyd edəndən sonra vizitka kağızlarına oxşar qalın kardon vərəqlərdə də yazıb şəhid olmuş hərbiçinin formasının həm döş, həm də şalvar ciblərinə qoyurdular. Belə hadisələr dəfələrlə təkrar edilmişdi. Şəhidin ev ünvanı, anadan doğulduğu kənd, rayon, bölgə tələm-tələsiklikmi, səhlənkarlıq ucundanmı səhv düşmüşdü. Bunun da necə acınacaqlı mənzərələr yaratdığını təsəvvür edirsinizmi?

Şükürbəyli və Qorqan, Seyidəhmədli kəndləri ətrafında ağır döyüşlər gedirdi. Yüksək rütbəli zabitlər Şükürbəyli dön-

gəsinə, çökəklikdə toplaşmışdılar. Qabaqda, təpələrin o üzündə gedən döyüşləri idarə edirdilər. Həm bərk soyuq idi, həm də hava qaralırdı. Bir az da ləngisəydim bu soyuq havada, bu qaralıqda qalacaqdım, küləyi ulaşan dərələrdə. Gedib-gələni ancaq və ancaq hərbiçilərdən ibarət olan yollarda. Bəxtimdən haradansa özüböşaldan maşın peyda oldu. Maşının kuzası yaralı, əliavtomatlı əsgərlərlə doluydu. Bu ətrafda sırası əsgərlərdən tutmuş, kiçik rütbəli zabitlərdək, demək olar ki, hamı mənə yaxşı tanıyırdı. Saçları ağarmışdı, qoltuğumda həmişə qara sumka demək olar ki, bütün günü pay-piyada yollarımda. Haramıdamı, Alxandıdamı, Zəbucudamı, Allahyarlıdamı Nə isə, bu tərəflərə yolu düşünən mənə həmişə yollarda görürdülər və düzünü deyim ki, heç vaxt da yollarda qoymazdılar.

... Özüböşaldan maşının kuzasında sıxılıqdı. Kuzada yaralı əsgərlərlə yanaşı, dəmir yol şpalını xatırladan ağac kötükləri də vardı. Əsgərlər mənə birtəhər kötüyün üstündə yerləşdirdilər. Yaralı əsgərlər ağrıdan inildəyirdilər. Tez-tez "ana", "ana" deyirdilər. Onları suallarını - Əhmədbəyliyə - hərbi hospitala aparın silahdaşları da cavabsız qoyurdular. Hərbiçilər həkimlər yaralıları hospitalda düşürdülər. Sonra yolumuza davam etdik. Şükürbəyli döngəsindən başlayan narahatlıq, yaralı əsgərlərin dözülməz həyatı, nəhayət Araz tərəfdən əsən, insanın bədənini qılınc kimi kəsən külək, şaxta - əməlli-başlı bədənimə dondurmuşdu. Əllərimi hərbi sırıqlımın ciblərinə salmaq istəyirdim - şaxta ciblərimi qurudulmuş mal dərisinə çevirmişdi. Çiynimdəki avtomat buz kimi idi. Əllərimlə avtomatın qundağından tutmaq istəyirdim, əllərim diksinirdi. Bəxtimizdən 93 və 94-cü illərin qışı çox sərt keçirdi. Daşburunda maşından yerə düşdüm. Əsgərlərdən biri mənə yuxarıdan, əsgər sırıqlımın boynundan, o birisi isə aşağıdan - ayaqlarımdan tutdu. Soyuducunun buxanasına qoyulan ətin buzu tədricən necə əriyirsə, bədənim də o cür açılırdı: qollarım, ayaqlarım, bədənim.

***

... Haradasa belə bir cümlə oxumuşam: ətraf mənə lazımcı tanımasa da, mən ətrafı yaxşı tanıyıram. Bu fikri tam şəkildə döyüşən ordu tərkibində, cəbhə xəttində qulluq edən jurnalistə də aid etmək olarmı? Müəyyən mənada, bəli! Onun fəaliyyət dairəsi daha genişdi. O, sözün həqiqi mənasında bütün qoşun növləri, şəxsi heyətin üzvləri ilə görü-

şür, söhbət edir, müsahibələr aparır. Ordu hücumu keçəndə, geri çəkildə, müdafiəyə dayananda - o, bütün bu prosesləri görür, müşayiət edir. Sırası əsgərlər, çavuş və gizirlər, aşağı rütbəli zabitlərin çoxu heç kəsə söyləmədiklərini onlara danışirlar. Burada bir incə və humanist məqam da özünü göstərir. Hərbi qulluqçuların əksəriyyəti bilirdilər ki, mən orduya könlümü gəlmişdim. Bu yerlərə gəlməzdən qabaq, təvazökarlıqdan uzaq olsa da, yazı-pozu adamı kimi ölkədə tanınırdım. O dövrlərin dəbdə olan, ən çox oxunan mətbu orqanlarında - "Azərbaycan" və "Ulduz" ədəbi jurnallarında (1974-1993) çalışmışdım. Yaşlı olmağım da az rol oynamırdı. Namərdlik və vəfasızlıq edib döyüşən əsgər nişanlığını qoyub başqasına qoşulub qaçan, arxada qalmış gözaltısına eşq, məhəbbət məktubu yazmaqda ona kömək etməyi istəyənlər də bəzən hərbi müxbirə müraciət edirdilər. Şikayətlər və narazılıqlar da müxtəlif olurdu... Vaxtılı-vaxtında köhnə iş yerindən əmək haqqını ala bilməyən, ailəsindən nigaran olanlar. Və hamı da çalışırdı ki, onun dedikləri, arzu və diləyi qəzet səhifəsinə çıxarılsın. Onun səsini doğulduğu bölgədə, kənddə eşitsinlər.

***

Cəbhə zolağında qulluq edənlərin çoxu - hərbi qulluqçular - yüksək rütbəli zabitlər, hərbi tribunal, qarnizon hərbi ərazi prokuroru Füzuli rayonunun Qarakollu kəndindən olan bu zavallı, dərddən-sərdən beli bükülmüş, gözləri kor olmuş valideynləri - Savalan kişini və onun həyat yoldaşını yaxşı tanıyırdılar. Onun oğlunun adı, soyadı döyüş xəttindən çıxarılan siyahıda olduğu halda, nədənsə sonralar gəlib hospitala çatmamışdı. Adı-soyadı hospitala təhvil verilən yaralı döyüşçülərin arasında yoxdu. Sonralar təhlükəli yerlərdən çıxarılan yaralı əsgərin taleyi necə olub - sirr olaraq qalırdı. SIRR niyə? Cəbhə xəttində, avtomatın, topların haray qopardığı belə şəraitdə bu cür hallar tez-tez baş verirdi. Savalan kişi bütün günü Əhmədbəyli, Daşburun yollarında idi. Hospitalın, hərbi hissə qərargahlarının, hərbi polis, hərbi tribunalın, hərbi prokurorluğun yerləşdiyi binaların qabağında dayanardı. Bilinmirdi, zavallı Savalanın qaracaq, qaragöz övladı qarmaqarışlıqlı itkin düşmüşdü, şəhid olmuşdu? Məgər o boyda-buxunda döyüşçü göylərəmi çəkilməmişdi, yerəmi girmişdi, bilinmirdi? Hadisənin lap əvvəllərində Savalan kişi, onun həyat yoldaşı sağlam və gümrah idilər. Tədricən, aylar illər keçdikcə, oğlanlarından

xəbər-əhər olmadığından, onu gördüm deyən olmadığından kişinin qəddi əyilmişdi, ananın gözləri tutulmuşdu. Övladının gül sifəti, gülər üzü, qəhqəhəsi yadına düşdükcə kişi havalanırdı, havalı adamlar kimi gəzirdi. Müraciət etdiyi təşkilat və qurumların rəhbərlərini acılayardı, təhqir edirdi. Oğlunun yoxluğu ilə barışmayan, yazıq, zavallı Savalan kişinin bədəninin hərəti Milin, Haramının isti günəşinin hərətinə qarışıb dünyanı yandırır. Hərbi hissələrin yüksək rütbəli zabitləri, prokuror və tribunal kabinetlərinin kəndarında bu cütlüyü - oğlanları itkin düşmüş valideynləri - gören kmi ayağa qalxırdılar, əyləşmək üçün onlara yer göstərirdilər. Sonra da başlarını aşağı dikirdilər, qəmli-qəmli susurdular. Bu acınacaqlı səhnə bir neçə dəqiqə çəkəndən sonra ər, arvad kor-peşiman çıxıb gedirdilər.

Gün ərzində Əhmədbəyliyə - hərbi hospitala, təzədən Daşburuna, Daşburundan Milabada - oğlunun itkin düşdüyü hərbi hissənin qərargahına gedirdi. Bu adamlar harada yatırıdılar, nə yeyirdilər - bir Allah bilirdi.

Bəs lənkəranlı Zenfira xanım? Mən onu əvvəllər də görmüşdüm. Cənub zonasının xanımlarına xas naz-qəməli, şux qamət, şevə kimi qara saçları! Zenfira xanımın oğlu - zabit Anar Əliyev Füzuli cəbhəsində döyüşürdü. Minaatların komandiri idi. On-on beş gündü ki, evlənmişdi, ailə qurmuşdu. Mövqələrimizi, sənqələrimizi yoxlayan zaman erməni gülləsinə tuş gəlmişdi. Mən Zenfira xanımı oğlu şəhid olandan, vallah bir ilmi, iki ilmi sonra yenidən gördüm. Gözlərimə inanmadım. Bir vaxtlar gördüyüm o tərəvətli, şux yerli qadın dönüb olmuşdu yumaq, çöhrəsi sönmüş, saçları ağappaq ağarmış, qəddi əyilmiş qoca qadın.

Özlərindən razı, milli tarixini aparıb dünyanın, təbiətin yaranışı ilə eyniləşdirən ermənilər öz dedə-baba torpaqları uğrunda mübarizə apararaq igidlərini məhv etməklə yanaşı, həm də onlar bizim kökümüzü, qocalar və ağsaqqallarımızı, ana və bacılarımızı, ocaqlarımızı məhv ediblər. Dünyada məlum olan ermənipərəst dairələr, ilk növbədə Ermənistanın rəsmi dairələri, ictimaiyyəti hesab edirlərsə ki, bu qisaslar yerdə qalacaq, onlardan intiqam almayacaqlar - bu yanlış fikirdi.

Döyüş bölgələrində qulluq etdiyim illərdə (1993, may - 1999, aprel) bayaqdan bəri söylədiyim iki qəmli əhvalatdan daha betərini, mən şəkili müəllim Əlövsət Bağirovun timsalında görmüşəm.

**Şəkili müəllim
Əlövsət Bağirov...**

Elegiya

...Hər şey Cavidin ali məktəbə - Neft və Kimya Akademiyasının iqtisadiyyat fakültəsinə qəbul olmağından sonra başlayıb. Əvvəl-əvvəl işləri qaydasında olub. Birinci kursdan ikinciyə keçəndə məsələ qəlizləşib. Cavid Neft və Kimya Akademiyasında Qara Rəşid kimi tanınan (Rəşid Məmmədov) müəllimin mühazirələrini dinləyib. Cavidgilin qrupuna riyaziyyat fənnindən mühazirələri Rəşid müəllim etsə də, amma imtahanı adını, soyadını bilmədiyim qadın müəllim götürüb. Cavid riyaziyyat sədini, bu fənnin öhdəsindən gələ bilməyib, imtahandan kəsilib.

"Atam kurs imtahanından kəsilməyimi biləndə dərhal Bakıya gəldi. Dedi ki, necə, kəsir imtahanlarını verə biləcəksən? Mövcud 26 imtahan biletlərindən yalnız 13-15-ni öyrənə bilmişdim. İki dəfə cəhd etdim, bəxtim gətirmədi. Ümumiyyətlə, "AZİ-də" - orada oxumaq mənim üçün çətindi".

22 il bundan qabaq olub-keçənləri yaddaşımda ha işıqlandırırımsa da, yenə də onun künc-bucağında qarışıq və dolışıq məqamlar qalıb. O zamanlar, imtahanla bağlı proseslərdə, Cavidin söylədiklərindən bəzi epizod və fraqmentlər ilişib yadımda qalıb. Cavidin dediyinə görə, sonralar kəsir imtahanlarını düzəldən tələbələr də olub. Birinci kursun kəsirlərini verib, keçiblər ikinci kursa. Sözsüz, bu məsələdə neçə illərdi həm mənəvi, həm də iqtisadi baxımdan cəmiyyətimizi, millətimizi gözdən salan neqativ halların ən eybəcəri, alçaldıcı olan rüşvət də az rol oynamayıb.

"Dəfələrlə cəhd elədiyimə baxmayaraq, kəsir imtahanlarını verə bilmədiyimi gören atam yaman sarsılmışdı. Pul məsələsini də ortalığa atdım. Atam donub qaldı. "O qədər pulu mən haradan toplayım, ay bala", - dedi. Borc-xərc etsən də, yenə bunun axırı yoxdur, neyləyək oradan çıx", - dedi.

Sonra da kədərli-kədərli üzümə baxdı. "Fağır, pulsuz olmaqdan, ölüm yaxşıdır", - dedi. Atamın üreyinin dərinliklərindən qopub gələn bu sözlər hələ də qulaqlarımda səslənir. Hərbi çağırışçı olduğuma görə sənədlərimi başqa məktəblər də qəbul etmədi. Məktəbdən azad olunduqdan sonra mənə uçotdan da çıxartdılar. Sənədlərimi Şeki rayon Hərbi Komissarlığına göndərdilər".

(ardı var)